

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI

“Tasdiqlayman”
Qarshi muhandislik- iqtisodiyot
instituti rektori

“ ” 2022 y.

“HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI
VA MEHNAT MUHOFAZASI” FANINING
O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	700000	- Muhandislik ishlov berish qurilish sohasi
Ta'lim sohasi:	710000	- Muhandislik ishi
	720000	- Ishlab chiqarish va ishlov berish
Ta'lim yo'nalishi:	67215000	- Konchilik ishi (faoliyat turlari)

Fan (modul) kodi FVAM-1.04		O'quv yili 2022-2023	Semestr	ECTS krediti	
Fan (modul) turi Majburiy		Ta'lim tili 3 o'zbek		Haftalik dars soati 4	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim	Jami yuklama	
2.	Hayot faoliyati xavfsizligi va mehnat muhofazasi	60	60	120	
I. Fanning mazmuni					
Fan o'qitilishdan maqsadi – bo'lajak mutaxassislariga hayotiy faoliyatlarida yuzaga keladigan xavflarning kelib chiqish sabablarini, xususiyatlarini, oqibatlarini va ularni yo'qotish qoidalarini, xavfsiz ish sharoitlarini yaratish, tabiiy, texnogen, ekologik va boshqa tushdagi favqulodda vaziyatlardan aholini himoya qilish, tabiiy, texnogen, yordam ko'rsatish jihatidan himoyalashga hamda jarohat olganlarga birlamchi tibbiy yordam ko'rsatish qoidalarini o'rgatishdan iborat.					
Fanning asosiy vazifalari- hayot faoliyatda yuzaga keladigan xavflarni identifikatsiyalash va ularni o'rganish, ishlab chiqarish jarayonlarida xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish, texnosferada kasb kasalliklarini kamaytiradigan va baxtsiz hodisalarini oldini oladigan chora-tadbirlarni o'rganish. Shuningdek, aholini tabiiy ofat, avariya va halokatlardan himoyalash usullariga o'rgatish, zararlangan shikastlanish o'choqlaridagi fuqarolarni qutqarish va tiklov ishlarini o'tkazish, yong'inga qarshi xavfsizlik choralarini ko'rish, jarohat olganlarga birlamchi tibbiy yordam ko'rsatish va boshqa muhim vazifalarni bajara oladigan bilim, ko'nikma va kasbiy malakaga ega insonni tarbiyalashga qaratilgan					
II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)					
III.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:					
I-modul. Hayot faoliyati xavfsizligi va mehnat muhofazasi nazariy asoslari					
1- mavzu. Hayot faoliyati xavfsizligini va mehnat muhofazasi ta'minlash asoslari.					
Hayot faoliyati xavfsizligi haqida tushuncha. Hayot faoliyati xavfsizligi fanning maqsadi va vazifalari. Hayot faoliyati xavfsizligi fanning tarkibiy qismlari va ularning					

insonlarga tibbiy yordam ko'rsatish. Tabiiy ofat, avariya va katastrofalarda jabrlanganlarni tibbiy saralash (traj) qoidalarini. Jabrlanganlarni transportirovka qilishda yordam ko'rsatish. III. Laboratoriya mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar Semenar mashg'ulotlari uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi: 1. Sanoat korxonalarini va muassasalarda mikroqilim sharoitlarini aniqlash. 2. Ishlab chiqarish korxonalarida baxtsiz hodisalarini tahlil qilish va hisoblash. 3. Kasbiy kasalliklarni va ishlab chiqarishdagi jarohatlarni tekshirish, hisobga olish va aniqlash usullari. 4. Ishlab chiqarish korxonalarida zararli chang konsentratsiyasini aniqlash. 5. Ishlab chiqarish korxonalarida zararli moddalar konsentratsiyasini aniqlash. 6. Ishlab chiqarish korxonalarida shamollatish tizimini o'rnatish va uning miqdorini belgilash. 7. Sanoat korxonalaridagi shovqinlar sodir bo'lish sabablarini aniqlash va uni bartaraf etish choralarini belgilash. 8. Ishlab chiqarish joylaridagi tebranishni aniqlash va uni bartaraf etish choralarini belgilash. 9. Ishlab chiqarishdagi tabiiy va sun'iy yorug'likni hisoblash usullari. 10. Elektr jihozlarini yerga ulash usullarini o'rganish va miqdorini hisoblash. 11. Huddudlarni kimyoviy radiatsion moddalardan ifloslanish ko'rsatkichini hisoblash. 12. Radiatsion va kimyoviy moddalarni aniqlash jixoz va usunalarni o'rganish. 13. Favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish usullarini o'rganish. 14. O't o'chirish vositalarining ish unudorligini aniqlash. 15. Baxtsiz hodisaga uchragan shaxslarga birlamchi tibbiy yordam ko'rsatish usullarini o'rganish. Laboratoriya mashg'ulotlari multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga (15- ta talabadan ko'p bo'lmagan) bir professor-yordamda o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalari qo'llanilishi maqsadga muvofiq. IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar Mustaqil ishi uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi: 1. Hayot faoliyati xavfsizligi muammolarini o'rganishga katta hissa qo'shgan fahon va vatanimiz olimlari. Ularning asosiy ilmiy-amaliy ishlari. 2. Xavflarni kvantifikatsiyalashning sonli, balli va boshqa uslublarini tahlil qilish. 3. Xavfsizlikni ta'minlash tamoyillari va uslublarini tahlil qilish. 4. Faoliyatning turli bosqichlarida xavfsizlik shartlarini tahlil qilish. 5. Faoliyat xavfsizligini ta'minlashning ergonomik ko'rsatkichlarini tahlil qilish.	
---	--

3.	6. Ish o'rtini tashkillashtirishning talablari. 7. Inson antropometrik ko'rsatkichlarining faoliyat xavfsizligiga ta'siri. 8. Faoliyat xavfsizligini ta'minlashda psixologik omillarining ahamiyati. 9. O'zbekiston Respublikasida hayot faoliyat xavfsizligini ta'minlash sohasida qabul qilingan qonun va me'yoriy hujjatlar tizimi. 10. Hayot faoliyati xavfsizligi fani bo'yicha glossariy tuzish. 11. Insonning fiziologik va psixologik tavsiflarining xavfsizlikni ta'minlashdagi ahamiyati. 12. Odam anatomiyasining (antropometrik parametrlarining) xavfsizlikni ta'minlashdagi ahamiyati. 13. Hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlashga oid xalqaro tajriba va izlanishlar taxliti. 14. Hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlashga oid chet davlatlarda qabul qilingan qonunlar va me'yoriy hujjatlar taxliti. 15. Shovqin va titrashtan himoyalash texnik vositalarining guruhlanishi va tuzilishi. 16. Mashina va mexanizmlar uchun texnika xavfsizligi talablari keltiriladigan me'yoriy hujjatlar tizimi. 17. Davlat yong'in xavfsizligi xizmati. 18. Respublika bo'yicha yong'inlar sodir bo'lishi va ularda ko'riladigan zararlarni to'g'risida statistik ma'lumotlar taxliti. 19. Yong'indan himoyalashning zamonaviy texnik vositalari. 20. Xalqaro terrorizm va terroristik tashkilotlar. 21. O'zbekistonda bo'lishi mumkin bo'lgan texnogen xavflar. 22. Markaziy Osiyoda bo'lishi mumkin bo'lgan tabiiy xavflar. 23. "Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish. 24. Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi (FVDT) ning strukturaviy tuzilishini o'rganish. 25. "Favqaro muhofazasi to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish. 26. "Terrorizmga qarshi kurash to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish. 27. "Xavfli ishlab chiqarish obyektlarining sanoat xavfsizligi to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish. 28. "Chiqindilar to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish. 29. Favqulodda vaziyatlarda xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha qabul qilingan davlat standartlari tizimini o'rganish. 30. "Cidrotexnika inshootlarining xavfsizligi to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish. 31. "Sanitariya nazorati to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish. 32. "Favqarolar so'g'lig'ini saqlash to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish. Mustaqil o'lashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi. V. Ta'lim natijalari (kasbiy kompetensiyalari) Xavf va xavflarning sodir bo'lish jarayonlari, mehnat turlari va
----	---

	tekshirish obyektlari. Faoliyat xavfsizligini tahlil qilish. Hayot faoliyati xavfsizligining asosiy tushunchalari, ularning mazmuni. Xavflar, ularning tasnifi. Faoliyat xavfsizligini ta'minlash tamoyillari, uslublari. Texnosferada xavfsizlikni ta'minlash vositalari. "Inson - muhit" tizimida inson omili. Faoliyat xavfsizligini ta'minlashning ergonomika asoslari. Faoliyat xavfsizligi psixologiyasi. Hayot faoliyati xavfsizligining iqtisodiy jihatlari. 2- mavzu. Hayot faoliyati xavfsizligining va mehnat muhofazasi huquqi va tashkiliy asoslari. Hayot faoliyati xavfsizligining huquqiy asoslari, mazmuni. Ishlab chiqarishda faoliyat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha qabul qilingan asosiy qonunlar, standartlar, nizomlar, qoidalar va me'yoriy hujjatlar tizimi. Faoliyat xavfsizligi qonun - qoidalariga amal qilinishni nazorat qilish tizimi, qoida va talablarni buzganda tortiladigan javobgarliklar. Ishlab chiqarishda faoliyat xavfsizligini boshqarish tizimi, xavfsizlikni ta'minlashga oid tadbirlarini rejalashtirish, mablag' bilan ta'minlash. Ishlovchilarni faoliyat xavfsizligi talablariga amal qilishga o'qitish tizimi. Ishlab chiqarishda faoliyat jarayoni vaqtida yuzaga keladigan jarohatlanishlar va kasb kasalliklari, ularning keilib chiqish sabablari, tahlil qilish, oldini olish tadbirlari, jittimoy-iqtisodiy oqibatlar. 2- modul Ishlab chiqarishda faoliyat xavfsizligini boshqarish 3- mavzu. Ishlab chiqarishda faoliyat xavfsizligini boshqarish tizimini tashkil qilish Inson mehnat faoliyatining fiziologik-gigiyenik asoslari. Inson mehnat faoliyatiga ta'sir etuvchi salbiy omillar, ularning turlari, mohiyati va himoyalash usullari. Inson mehnat faoliyatining turlari, fiziologik ta'siri. Mehnatning fiziologik asoslari. Mehnat jarayonida ishlovchining ishlash qobiliyatini pasayishi va zo'rqlashi. 4- mavzu. Ishlab chiqarish jarayonlari sanitariyasi va gigiyenasi Ishlab chiqarishning sanitariyasi va gigiyenasi meyorlari. Ishlab chiqarish mikroqimji va uning gigiyenik meyorlari. Atmosfera havosi tarkibidagi ishlab chiqarish changlari va zaharli moddalar va ular inson organizmiga salbiy ta'siri. Ishlab chiqarishda yoritish va uni meyorlari. Tabiiy va sun'iy yoritish. Yoritishga qo'yiladigan sanitariy-gigiyenik talablar. Yoritish vositalari. Ishlab chiqarishda shovqin va titrashtirish. Ularning inson organizmiga zararli ta'siri. Yuzaga kelish sabablari va manbalari. Shovqin va titrashtirishni tasniflash, muhofaza chora-tadbirlarini belgilash. Ultra va infraqizilning inson organizmiga zararli ta'siri. Yuzaga kelish manbalari va sabablari. Himoyalash vositalari. Ishlab chiqarishda zararli nurlanishlar, ularning xususiyatlari va inson organizmiga ta'siri. Yuzaga kelish manbalari va sabablari. Ularni tasniflash va meyorlash. Nurlanishning zararli ta'siridan himoyalash chora-tadbirlari. Ishlab chiqarishda elektr xavfsizlik asoslari. Atmosferada xavfsizlikni ta'minlash masalalari. 3- modul. Favqulodda vaziyatlarda fuqarolar muhofazasi
--	--

5- mavzu. Favqulodda vaziyatlarda fuqarolar muhofazasi. Favqulodda vaziyatlar, ularning turlari va xususiyatlari. Fuqaro muhofazasining maqsadi, vazifalari, kuch va vositalari. Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimlari(FVDT) to'g'risidagi va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarning mohiyati.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 27 oktabrdagi "Texnogen, tabiiy va ekologik tushdagi favqulodda vaziyatlarning tasnifi to'g'risida"gi 455-son qarorining mohiyati. Zilzila va undan ogohlantirish. Yer surilishi, tuproq, qot ko'chklari, suv toshqini, kuchli shamollar xanda qurg'oqchilik va sel ofatlari, ularning kelib chiqish sabablari, xususiyatlari, talafotlarga qarshi kurash chora-tadbirlar. Texnogen tushdagi ofatlar, turlari, xususiyatlari, oqibatlar va ularda fuqarolarning xatti-harakatlari.

Fuqarolarni favqulodda vaziyatlardan himoya qilish uslublari va vositalari, ularning xususiyatlari. Favqulodda holatlarda quqaruv va boshqa shoshilinch ishlarini tashkil etish. Fuqarolarni favqulodda vaziyatlardan himoya qilish uslublari va vositalari, ularning xususiyatlari. Qutqaruv va boshqa shoshilinch ishlarini tashkiliy asoslari, shikastlangan o'choqlarda ularni olib borish usullari. Tabiiy ofatlar, avariya va halokat oqibatlarini bartaraf etishda qutqaruv va boshqa shoshilinch ishlarini tashkil etish va o'tkazish.

4-modul. Yong'in xavfsizligi asoslari

6- mavzu. Yong'in xavfsizligi.

O'zbekiston Respublikasining 2009 yil 30 sentabrdaqi "Yong'in xavfsizligi to'g'risida"gi qonunining mazmun-mohiyati.

Yong'in ofati, uning kelib chiqish sabablari, omillari, turlari, yonish fazalari va ularning xususiyatlari. Iqtisodiyot tarmoqlari binolari, inshootlari va qurilish materiallarining yong'inga qarshi bardoshlilik darajalari. Yong'inga qarshi kurashish xizmati. Yong'inga qarshi texnik vositalar. Yong'inni o'chirish usullari va vositalari, turlari, xususiyatlari va ularga qo'yiladigan talablar. Yong'in ofatida inshootlardagi fuqarolarni evakuatsiya qilish tartibi, yong'inga qarshi to'siqalar, xususiyatlari, yong'in darakhilari va aloqa tizimi. Portlash hodisasi, uning xususiyatlari, unga qarshi chora-tadbirlar. Portlashning salbiy ta'sirlari.

5-modul. Favqulodda vaziyatlarda tibbiy yordamni tashkil etish tizimi

7- mavzu. Favqulodda vaziyatlarda tibbiy yordam ko'rsatish asoslari.

Respublikada halokatlari tibbiy xizmatining tashkil etilishi va uning asosiy vazifalari. Jaborlanganlariga birlamchi tibbiy yordam ko'rsatishning tartib va qoidalar. Yurak-o'pka reanimatsiyasi (qayta jonlantirish)ni o'tkazish qoidasi. Tomirlardan qon ketishi, turlari, vaqtincha to'xtatish usullari. Suyak singanda ko'rsatiladigan birlamchi tibbiy yordam. Uzoq vaqt bosilish sindromida jarohatlanganlariga ko'rsatiladigan birlamchi tibbiy yordam. Suyga cho'kkan odamga, muzlagan, elektr toki urgan

klassifikatsiyasi.-baxtsiz xodisalar va kasb kasalliklari kelib chiqish sabablari, ishlab chiqarish sanitarlyasi asoslari haqida tasavvurga ega bo'lish, tabiiy, texnogen va ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlarning umumiy tasviflari, yong'in va elektr xavfsizligi talablari, shaxsiy himoya vositalarining turlari va ulardan foydalanish g'yimra *tasavvurga ega bo'lishi (bilimi)*,

Hayot faoliyati xavfsizligi sohasida qabul qilingan normativ huquqiy xujjatlarning asosiy talablari, ishlab chiqarish sanitarlyasi va g'iyenasiga qo'yiladigan talablar, O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimini (FVDT), favqulodda vaziyatlarda o'z-o'ziga va o'zaro tibbiy yordam ko'rsatish qoidalar va tartibini, sanoat korxonalarda yong'in xavfsizligi va elektr xavfsizligiga qo'yiladigan talablar, jamoa va shaxsiy muhofaza vositalaridan foydalanish qoidalar va tartibini. *bilishi va uladan foydalana olishi:*

Sodir bo'lish ehtimoli bo'lgan xavflardan himoyalana olishi,mehnat muhofazasiga oid normativ xujjatlar asosida xodimlarni himoya qila olish, jaborlanganlariga birinchi tibbiy yordam ko'rsata olishni,favqulodda vaziyat xavfi tug'ilganda va sodir bo'lganda harakat qilishni,jamoa va shaxsiy muhofaza vositalaridan foydalanishni,radiatsiyaviy, kimyoviy va biologik (bakteriologik) razvedka va dozimetrik nazorat asboblari bilan ishlashni *ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak (malaka).*

VI.Ta'lim texnologiyalari va metodlari

- ma'ruzalar;
- interfaol keys-stadliar;
- seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar);
- guruhlarda ishlash;
- taqdimotlarni qilish;
- individual loyihalar;
- jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

- Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jaryonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha test topshirish.

Adabiyotlar

- Asosiy adabiyotlar**
1. B.M.Xolbayev, O.D.Raximov, N.L. Maxmatqulov Hayot faoliyati xavfsizligi. Darslik (1-qism). – T.: «Voris nashriyot», 2020. 304 b

2. M.X. Tojiyev, I. Nigmatov. Hayot faoliyati xavfsizligi. O'quv qo'llanma –T.: "Tafakkur- Bo'stoni ", 2012. -272 b.

3. A. Mark, P. Friend James Fundamentals of Occupational Safety and Health. Bernan Press. Germaniya, 2007

4. E.I. Ibragimov, S.Gazinazarova, O.R.Yuldashev. Mehnat muhofazasi maxsus kursi. Darslik.-T.: TIMI, 2014.-536 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

5. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi – T.: O'zbekiston, 2014. – 46 b.
9. "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi (yangi taxriri) O'zbekiston Respublikasi Qonuni. 2016 yil 22 sentabr.

6. Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarni va xodimlar salomatligining boshqa xil zararlanishini tekshirish va hisobga olish to'g'risidagi Nizom. Vazirlar Mahkamasining qarori № 286, 06.06.1997, –T.: 1997.

7. "Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklaridan majburiy davlat ijtimoiy sug'urtasi to'g'risida"gi qonun. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2008 , 37-38-son.

Ахборот манбалари

1. www.bilim.uz. –OO'MT vazirligi sayti.

4. www.mintrad.uz-O'zbekiston Respublikasi -Mehnat vazirligi sayti.

5. www.minzdrav.uz- O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash vazirligi sayti.

6. www.mchs.gov.uz- O'zbekiston Respublikasi Favkulodda vaziyatlar vazirligi sayti.

7. www.standart.uz-Standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish agentligi sayti.

8. www.sanoatkon.uz - (Sanoatkontexnazorat) sayti.

7. Fann dasturi Qarshi maxandislik iqtisodiyot instituti Uslubiy Kengashining 2022-yil _____dagi _____ - sonli qarori bilan tasdiqlangan.

8. **Fan(modul) uchun ma'sular:**

N. Maxmatqulov- QarMII "Ekologiya va mehnat muhofazasi" kafedrası katta o'qituvchisi.

9. **Taqrizchilar:**

R. Ruziyev – Viloyat mehnat inpeksiyasi boshlig'i

R. Eshonqulov- Ekologiya va mehnat muhofzasi" kafedrası mudiri